

СТРУКТУРА ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНИХ УПОДОБАНЬ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

У статті подано структуру формування музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку; розкрито ключові поняття дослідження "музично-естетичні уподобання учнів підліткового віку", уточнено поняття "естетичні уподобання"; визначено критерії, показники й рівні сформованості музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку.

Ключові слова: естетичне виховання, музично-естетичне виховання, естетичні уподобання, музично-естетичні уподобання учнів підліткового віку.

У наш час зросла увага до проблем теорії і практики естетичного виховання як найважливішого засобу формування ставлення до дійсності, засобу етичного й розумового виховання, тобто як засобу формування всесторонньо розвиненої, духовно багатой особистості. Відповідно до державних документів і Законів України "Про освіту" (1991), "Про середню освіту" (2000), "Про охорону дитинства" (2001), "Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст." (2002), провідним завданням шкільної освіти є всебічний розвиток людини як особистості й найвищої цінності суспільства; серед її завдань естетичне виховання займає стрижневе місце – це збагачення культурного потенціалу майбутніх громадян, що ґрунтується на культурно-історичних та естетичних надбаннях українського народу, його традиціях й культурі; оволодіння цінностями світової музичної культури, загальнолюдськими надбаннями. Необхідною передумовою підвищення ефективності естетичного виховання учнів є знання та врахування закономірностей естетичного розвитку, схильностей, які необхідні особистості щодо естетичного сприйняття довколишньої дійсності та творів мистецтва. Обов'язковим компонентом цих схильностей є музично-естетичні уподобання. Дослідження проблеми формування музично-естетичних уподобань є одним з важливих аспектів проблеми естетичного виховання людини, що зумовлено наявністю різноманітних естетичних об'єктів, сприйняття яких не можливе без особистісного вибору індивіда.

Проблема естетичного виховання та формування музично-естетичних уподобань привертала увагу філософів (В. Андрущенко, Ю. Борсева, Г. Горак, В. Касьяна, М. Кагана, А. Колеснікова та ін.), соціологів (Л. Аза, С. Войтович, М. Горлач, В. Тарасенко та ін.), культурологів (П. Гнатенко, З. Гіптерс, Є. Семенюк та ін.), психологів (Л. Виготський, В. Петрушина, В. Ражнікова, Б. Теплова та ін.). Особливу увагу питанням музично-естетичного виховання приділяли педагоги. Так, у працях Н. Антонець, В. Бутенко, Б. Бриліна, Л. Коваль, Г. Падалки, В. Сухомлинського, О. Рудницької, К. Ушинського проаналізовано основні принципи, форми й методи, визначено якісну специфіку й сутність музично-естетичного виховання.

Мета нашого дослідження – розробити й науково обґрунтувати структуру формування музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність, уточнити зміст і науково обґрунтувати поняття "музично-естетичні уподобання учнів підліткового віку", уточнити поняття "естетичні уподобання". 2. Визначити критерії й показники сформованості музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку. 3. Схарактеризувати рівні сформованості музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку.

Об'єкт дослідження – естетичне виховання учнів підліткового віку.

Предмет дослідження – зміст і методика формування музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку.

Естетичне виховання дітей – складний і довготривалий процес, воно тісно пов'язано з культурним життям суспільства: з одного боку, воно відображає культурний прогрес, з іншого – стимулює розвиток культури народу, активно впливає на створення нових духовних цінностей, а відтак – є важливою складовою формування особистості людини.

Суттєву роль у формуванні особистості підлітка відіграють музично-естетичні уподобання, які згодом пронизують усе життя людини. Здатність відчувати і переживати естетичне в навколишньому світі є ознакою вільного громадянського мислення. Започатковуючи дослідження формування музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку, насамперед, розглянемо ключові поняття дослідження: "естетичне виховання", "музично-естетичне виховання", "естетичні уподобання", "музично-естетичні уподобання учнів підліткового віку".

Поняття естетичного виховання, естетичних почуттів зародились у глибокій давнині. Сутність естетичного виховання, його завдання, цілі змінювались починаючи з часів Платона і Аристотеля аж до наших днів. Існує безліч визначень поняття "естетичне виховання", розглянемо деякі з них.

З погляду Ю. Юцевича естетичне виховання – це виховання здатності цілеспрямовано сприймати, відчувати, правильно розуміти і оцінювати красу навколишньої дійсності: природи, суспільного життя, праці, мистецтва; цілеспрямована діяльність, яка реалізується через реалізацію відносин її учасників, завдяки керуванню діяльнісним процесом з боку викладача [11].

У словнику з естетики (під ред. М. Овсяннікова), естетичне виховання визначається, як формування в особистості здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності; цілеспрямована система дієвого формування людини, здатної з позицій естетичного ідеалу сприймати, оцінювати естетичне в житті, природі та мистецтві, створювати "другу природу" [8].

Узагальнюючи визначення запропоновані В. Сухомлинським, І. Зязюном, Ю. Юцевичем, вважаємо, що естетичне

виховання це цілеспрямована діяльність щодо розвитку вміння сприймати, розуміти та естетично оцінювати факти, явища, процеси реального світу, завдяки наявності знань і практичних вмінь в певному виді мистецтва. Формування естетичних почуттів, смаків, спрямування інтересів і потреб, уподобань особистості, відбувається через художньо-емоційне опанування навколишньої дійсності.

Зі сказаного можна виділити основні положення, що характеризують сутність естетичного виховання: по-перше, це процес цілеспрямованої дії; по-друге, це формування здатності сприймати й бачити красу в мистецтві та житті, оцінювати її; по-третє, завдання естетичного виховання формування естетичних смаків й ідеалів особистості; по-четверте – розвиток здібності до самостійної творчості та створення прекрасного.

Теорію й методику різних напрямів музично-естетичного виховання збагатили Б. Асаф'єв, О. Апраксина, В. Верховинець, Н. Ветлугіна, О. Гембицька, Н. Гродзенська, Ф. Колеса, М. Леонтович, С. Людкевич, Т. Овчиннікова, Г. Падалка, М. Румер, Я. Степовий, К. Стеценко, Ю. Юцевич та ін. Зокрема, Ю. Юцевич зазначає, що окремою галуззю естетичного виховання є музично-естетичне виховання, тобто – це сфера залучення членів суспільства до музичної культури, цілеспрямований розвиток музичних здібностей особистості, виховання цілісного відчуття, переживання й розуміння образного змісту музичних творів, засвоєння суспільно-історичного досвіду музичної діяльності, спрямований на формування й розвиток засобами мистецтв естетичних почуттів, переживань, понять, інтересів, потреб, смаків, оцінок, образного мислення, творчих здібностей, гуманістичного ставлення до навколишнього життя і мистецтва [11].

Звернімось до визначення понять "естетичні уподобання" й "музично-естетичні уподобання учнів підліткового віку".

Так, В. Дружинін зазначає, що естетичні уподобання – це об'єкти, які найбільш "зручні" для обробки внутрішніми механізмами зору та слуху. По суті, вони позначають позитивну оцінку, тобто ми маємо вподобати те, що нам приємно [6].

Різновидом естетичних уподобань є музично-естетичні уподобання.

Л. Беземчук [3], Е. Абдулін [1] зазначали, що музично-естетичні уподобання – це симпатії або антипатії особистості до визначених об'єктів. Ю. Алієв [2] вивчаючи естетичний ідеал, вважав естетичні уподобання потребами особистості. М. Горбунова, М. Верб, В. Волинкін вивчали проблеми естетичних потреб і трактували естетичні уподобання як інтереси та художній досвід особистості, що надає індивідові можливість спілкуватися з прекрасним та брати активну участь в його створенні [4]. І. Домогацька, Д. Кірнарська, вказують, що музично-естетичні уподобання – це сукупність здібностей, знань, та особистісного досвіду, які забезпечують розвиток емоційно-чуттєвої сфери особистості в процесі художньо-естетичної діяльності [5], [7].

Слушною, на наш погляд, є думка О. Рудницької, яка тісно пов'язує музично-естетичні уподобання з художніми потребами індивіда і визначає їх як зацікавленість людини в художніх цінностях, необхідних для осягнення, або створення мистецьких явищ [10]. За Г. Падалкою, музично-естетичні уподобання – це наявність інтересів особистості які дають можливість виявити музично-естетичне ставлення особистості до навколишньої дійсності [9].

Аналіз літератури засвідчив, що музично-естетичні уподобання учнів підліткового віку формуються у процесі естетичного виховання в умовах: естетичної діяльності, побуті, завдяки опануванню музично-естетичного досвіду. Засоби естетичного виховання це – спілкування з однолітками і дорослими, культурно-просвітницькі заходи, суспільно-корисна праця. Джерелами естетичного виховання є: школа, соціальне середовище, інформаційні джерела, мистецтво, природа, сім'я. Всі ці складові поєднані і взаємозалежні. Оскільки естетичні уподобання учнів підліткового віку мають свої особливості, то проаналізувавши наукову, науково-методичну та довідкову літературу (Л. Абелян, О. Апраксина, М. Брюсов, О. Гумінська, Л. Данилевська, Б. Кременштейн, Д. Кабалевський, Г. Нейгауз, Г. Падалка, Е. Печерська, М. Румер, Т. Смірнова, І. Сусаніна, В. Шацька, Б. Яворський та ін.) ми розробили структуру формування музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку (див. схему 1).

Отже, загальне поняття естетичного втілюється в естетичному вихованні, під впливом умов естетичного виховання (естетична діяльність, побут, музично-естетичний досвід, праця); за допомогою засобів естетичного виховання (спілкування з однолітками і дорослими, культурно-просвітницькі заходи, суспільно-корисна праця), живлячись джерелами естетичного виховання (школа, соціальне середовище, інформаційні джерела, природа, мистецтво, сім'я) формує естетичну свідомість. Естетична свідомість, в свою чергу визначає музично-естетичне сприйняття, яке поділяється на чуттєві уподобання й естетичні почуття, з цих компонентів складаються музично-естетичні інтереси і потреби – основа формування ціннісних орієнтацій – настанов. Ціннісні орієнтації – настанови визначають здатність особистості до естетичної оцінки, а всі ці компоненти – структурні одиниці формування музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку.

Під естетичними уподобаннями учнів підліткового віку, ми розуміємо особистісні надбання індивіда, отримані в процесі естетичного сприйняття навколишнього світу, та інформації про естетичне в бутті. Естетичні уподобання є підґрунтям для формування власного естетичного смаку особистості та показником його наявності. Музично-естетичні уподобання учнів підліткового віку – це схильність, тобто вибіркова спрямованість індивіда на визначену естетичну діяльність в одному з видів мистецтв. Його особистісні надбання, отримані в процесі сприйняття музичних творів та естетичного в реальному середовищі. Вони є основою для формування особистісного естетичного смаку і показником його наявності. Позначають особистісний вибір індивіда.

На думку Г. Падалки, О. Рудницької, Т. Смірної, І. Сусаніної особливе місце музично-естетичні уподобання займають в пізнавально-творчій діяльності. Критеріями їх оцінки виступають емоційно-мотиваційні, когнітивно-операційні й ціннісно-орієнтаційні характеристики. Кожна характеристика відрізняється властивими їй показниками. Експериментальне дослідження рівнів сформованості музично-естетичних уподобань до теперішнього часу не було предметом педагогічного дослідження. Хоча важливість цієї проблеми відзначають вітчизняні учені (Г. Падалка, О. Рудницька, Т. Смірнова, В. Сухомлинський та ін.). Це й зумовило постановку одного із завдань нашого дослідження:

визначення критеріїв та показників музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку.

Так, для з'ясування рівнів сформованості музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку, було визначено три критерії та їх показники, а саме:

- емоційний відгук учнів підліткового віку на твори мистецтва з показниками: емоційний стан учнів при сприйнятті творів мистецтва, емоційно-цілісне сприйняття музичних творів, мотивація сприйняття музичних творів;
- пізнавальна активність підлітків у процесі сприйняття творів музичного мистецтва з показниками: особистісно-значущі настанови, музично-естетичний досвід, активність пошуку джерел музичних знань;
- сформованість естетичних цінностей з показниками: місце естетичних цінностей в ієрархії життєвих уподобань підлітків, розвиток художньо-естетичної потреби, прагнення до творчої діяльності.

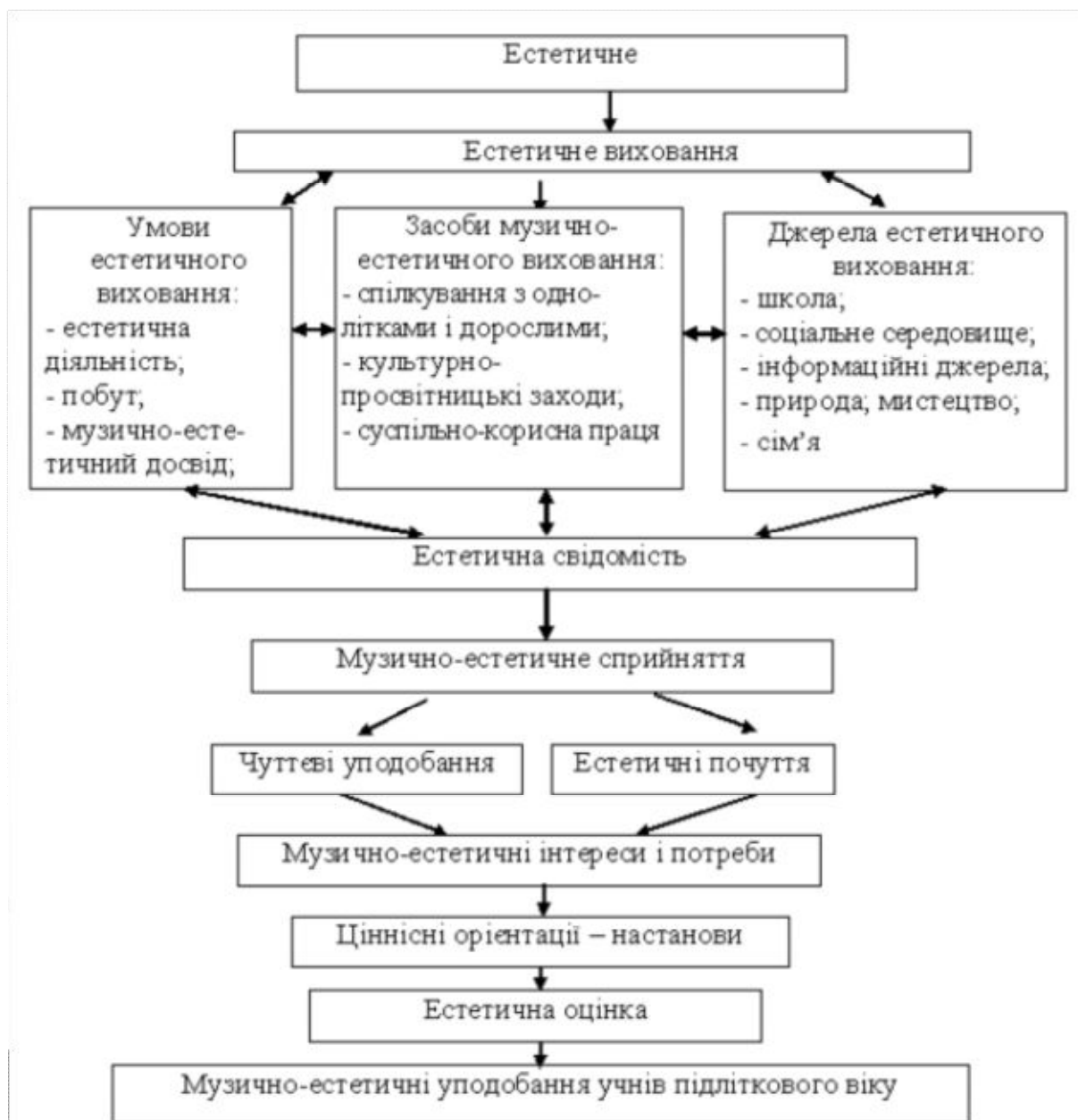

Схема 1. Структура формування музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку

На основі визначених критеріїв та показників схарактеризовано рівні сформованості музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку.

Високий рівень, – учні мають добре розвинуті музичні здібності, виявляють позитивне ставлення до творів композиторів класиків і романтиків. Здатні емоційно проникнути в задум композитора, виявляють достатні знання та навички аналізу музичних творів. Готові до творчої діяльності та самодослідження особистісного музичного досвіду. Вміють критично оцінити власну підготовку. Чуттєві уподобання спрямовані на твори класичної та романтичної музики. Бажають брати участь в колективно-творчій ігровій діяльності.

Середній рівень, – адекватно реагують на музичні твори, вміють емоційно-цілісно опанувати сприйнятий музичний матеріал, музичні здібності розвинуті, емоційний стан виражає здатність до співпереживання художньому образу,

прагнуть до активної творчої діяльності, мають досвід спілкування з мистецтвом, чуттєві уподобання спрямованні на різні жанри музичного мистецтва.

Низький рівень, – музичні здібності погано розвинені, емоційне сприйняття має фрагментарний характер, емоційний стан незадовільний. Знання та вміння знаходяться на початковому рівні, досвід спілкування з мистецтвом і художній кругозір обмежені, чуттєві уподобання спрямовані тільки на сучасну поп-музику.

Визначивши рівні сформованості музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку, нами, разом з Л.В. Молоровою, було розпочато констатувальний етап експерименту, який здійснювався в три етапи. Його мета виявити рівень сформованості музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку. Для вирішення поставлених завдань було проведено три групи дослідів.

Першу групу дослідів – спрямовано на визначення емоційного відгуку учнів підліткового віку на твори мистецтва, з показниками:

- емоційний стан учнів при сприйнятті музичних творів;
- емоційно-цілісне сприйняття творів мистецтва;
- мотивація до сприйняття музичних творів.

Друга група дослідів мала на меті вивчення пізнавальної активності учнів у процесі сприйняття музичних творів, показниками виступили:

- особистісно-значущі настанови;
- музично-естетичний (художній) досвід учнів;
- активність пошуку джерел музичних знань.

Третю групу дослідів було спрямовано на визначення рівнів сформованості естетичних цінностей, де показниками виступили:

- місце естетичних цінностей в ієрархії життєвих уподобань;
- художньо-естетичні потреби;
- прагнення до творчої діяльності.

Результати констатувального етапу експерименту з визначення рівнів естетичних уподобань учнів підліткового віку подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості естетичних уподобань учнів підліткового віку

Критерії естетичних уподобань учнів підліткового віку									
Емоційний відгук на твори мистецтва			Пізнавальна активність у процесі сприйняття музичних творів			Сформованість естетичних цінностей			
	Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В
%	25	55	20	42,4	47,5	10,1	55	35	10
абс.	60	132	48	100	114	26	132	84	24

Яке показує таблиця, за критерієм "Емоційний відгук на твори мистецтва" високий рівень виявили 20 % випробовуваних, середній рівень – 55 %, низький – 25 %. Високий рівень пізнавальної активності засвідчили 10,1 % респондентів, середній рівень – 47,5 %, низький – 42,4 %. Високий рівень сформованості естетичних цінностей показали 10 % досліджуваних, середній рівень – 35 %, низький – 55 %. За даними таблиці, найбільш високі показники характерні для критерію "емоційний відгук на твори мистецтва (емоційно-мотиваційний компонент)"; друге місце посідають показники критерію "пізнавальна активність у процесі сприйняття музичних творів (когнітивно-операціональний компонент)"; на останньому місці показники критерію "сформованість естетичних цінностей (ціннісно-орієнтаційний компонент)". Таким чином, тільки 10 % учнів засвідчили високий рівень сформованості естетичних уподобань.

Висновки. Аналіз результатів констатувального етапу експерименту засвідчив, що більшість випробовуваних знаходяться на низькому та середньому рівнях сформованості музично-естетичних уподобань учнів підліткового віку, що свідчить про необхідність створення педагогічних умов для подальшого формування естетичних уподобань й проведення спеціальної роботи щодо їх формування в учнів підліткового віку в процесі навчально-виховної роботи. Основну увагу при цьому треба приділити когнітивно-операціональному компоненту, який завдяки отриманим знанням, та їх реалізації в діяльності, може змінити особистісно-значущі настанови (ціннісні орієнтації), що в подальшому призведе до зміни естетичних цінностей, та сформованості власних естетичних уподобань учнів підліткового віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абдуллин Э.Б.* Методика музыкального образования: Учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений / Э.Б. Абдуллин, Е.В. Николаева; [Под общ. ред. М.И. Ройтерштейна]. – М.: Музыка, 2006. – 336 с.
2. *Алиев Ю.Б.* Воспитательный потенциал музыкального искусства / Ю.Б. Алиев // Искусство и образование. – 2005. – №7(24). – С. 10-12.
3. *Беземчук Л. В.* Творчий розвиток школярів засобами музичного мистецтва / Л. В. Беземчук // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 1. – С. 39-43.
4. *Горбунова М.А.* Развитие художественного опыта подростков на уроках музыки и внеклассных занятиях: дис. ...

канд. пед. наук: 13.00.02 / Горбунова Марина Александровна. – Москва, 2007. – 201 с.

5. *Домогацкая И.Е.* Программа по предмету "Развитие музыкальных способностей детей 3 – 5 лет" / И.Е. Домогацкая. – М.: Классика-XXI, 2004. – 32 с.

6. *Дружинин В.Н.* Экспериментальная психология / В.Н. Дружинин. – М.: Основы, 1997. – 256 с.

7. *Кирнарская Д.* Музыка – лучший педагог / Д. Кирнарская // Искусство в школе. – 2005. – № 1. – С. 3-6.

8. Краткий словарь по эстетике / [Под ред. М.Ф. Овсянникова]. – М.: Просвещение, 1983. – 223 с.

9. *Падалка Г. М.* Художнє пізнання як взаємодія сприймання, оцінювання і творення / Г.М. Падалка // Мистецтво та освіта. – 2008. – № 2(48). – С. 3-9.

10. *Рудницька О.П.* Проблема інтеграції знань у контексті художнього сприймання / О.П. Рудницька // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С. 144-152.

11. *Юцевич Ю.Є.* Музыка. Словник-довідник / Ю.Є. Юцевич. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 352 с.

Подано до редакції 04.05.11
